

Finnerödja:

Västergötlands nordligaste socken

Man inser, att det geografiska läget - längst i norr på Västergötland och med gräns till såväl Närke som Värmland - har bidragit till Finnerödja sockens historia.

Vägar har röjts - från söder till norr och från öster till väster - genom Tiveden.

Många vägsträckningar har funnits från Västgötaslätten till Närkes odlingsbygd.

Från Värmland och tvärs över till Hjälmedalen och ner mot Västergötland har det funnits leder sedan lång tid tillbaka. Med "lång tid tillbaka" menar vi här tiden före medeltiden och ända bort till vikingatiden. Den norske vikingakungen Sverre Sigurdson gick på 1100-talet vilse i skogen mellan Väneren och Vättern. Detta talar väl inte för ett utbyggt vägnät på Sverres tid; på något sätt kom han dock tillrätta efter en del strapatser. (se även "Kung Göstas och andras vägar genom Tiveden")

Finnerödja mellan åren 1750 och 1950:

Under de två hundra åren kan vi ganska bra överblicka de Resandes bosättningar i socknen. Rikens historia är kungarnas och via kyrkbyggen har socknars historia beskrivits. Den andre oktober 1763 invigdes Finnerödjas nya kyrka. År 1763 hade den gamla träkyrkan i Finnerödja tjänat ut och virket såldes uppåt Närke. Den nya kyrkan byggdes av sandsten; idag står den nyrenoverad. (Sandsten finns i fast klyft nära kyrkplatsen och ingår i den så kallade Visingsöformationen.)

Kyrkan står i korsningen mellan riksvägen Stockholm-Göteborg och vägen från Degerfors-Björneborg-Kristinehamn; en viktig förbindelseled från Värmland.

Kyrkor uppfördes nästan alltid i vägkorsningar och med en bro i omedelbar närhet.

Sådant är fallet även i Finnerödja.

1774 gjorde Skagersholms bruks ägare en donation på 6000 daler kopparmynt (ca 160000 kr i 2015 år värde) till skolväsendet. Den penningen gjorde det möjligt att en skola för fattiga barns undervisning i kristendom kunde inrättas. "*Tre à fyra Fader-lösa eller Fattige barn antagas at undervisas i läsande nästkommande Termin och understöddas till uppehälle af Magazinet och Scholae Cassan*" (sockenstämmoprotokoll från 1785).

Ganska snart blev skolundervisningen klockarens uppgift. Han bedrev den undervisningen på sitt Klockartorp. Klockarens bostad med skolan finns kvar och ingår idag i Finnerödja Hembygdsgränd.

1834 byggdes socknens första skolhus på Körningstorp.

1842 fick Sverige sin Folkskolestadga.

Intressant är att mycket av denna stadga fick sin form vid samtal i Hova prästgård hos prostens Per Olof Carlander. Prostens vänner var industrimannen och stadsrådet Jonas Waern på Walaholms herrgård och greve Torsten Rudenschöld, som då bodde på säteriet Kroppfjäll. Rudenschöld brukar ges äran av att folkskolan kom till. Från början var det bara fråga om en skola per socken, men Rudenschöld förstod snart, att vägen till skolan för många barn skulle bli för lång, och tog upp idén om "skolrotar". Socknarna skulle delas in i geografiska områden - rotar - med var sitt skolhus.

Vad gäller förberedelserna för skolor i bygden finns från 1855 ett brev från prosten Carlander till greve Rudenschöld: *"Å Hofva, Älgårås och Finnerödja skolstyrelsers vägnar att Herr Gerfven behagade, så snart tillfälle därtill gifves komma hit för att bistå oss med sina erfarna och upplysta råd i afseende på vårt skolväsendes ändamålsenligaste ordnande och utveckling"*.

Oktober 1868 beslutade så kyrkostämman i Finnerödja att 7 roteskolor skulle byggas för att ge socknen den tidens moderna skolform. Av sextums timmer restes rejäla skolhus, som var fulla av barn till mitten av 1950-talet.

Befolkningsökning tvingade fram Nyodling:

Liksom i hela landet tvingades man även i Finnerödja uppodla skogsmark för produktion av livsmedel under 1800-talets stora ökning av befolkningen. Gårdarna i byarna delades, klövs och delades igen mellan ägarnas barn och barnbarn med resultatet att arealerna blev för små att leva av och på. Under tiden hade skiftena (stor-, en- och laga skiftena) genomförts. Vid dessa förrättningar tillskiftades byarna delar av Kronoallmanningen Tiveden som *utskogar*. Dessa utskogar blev räddningen för dem som föddes sent i en syskonskara. De fick ge sig av till en sådan skogsbit - som blev deras arv - odla upp den och bygga sina hem och liv där. Men de många som inte hade något att ärva, de obesuttnas barn, hade inget annat att ta sig för än att ta för sig. Kronoallmanningen Tiveden var vidsträckt och på den ockuperade man ett stycke mark. De markbitarna finner man i lantmätarnas beskrivningar som *"olaga intäkter"*. Och så fick de heta i maktens beskrivningar under några år tills Konungens befallningshavares lantmätare kom och mätte, ritade gränser och satte upp gränsstenar (*stenade in fastigheten*). Då var allt klart för att skattlägga den obesuttna, som blev besutten torpare. Den olaga intäkten hade förvandlats till skattbelagt torp.

Nyodlingar av denna typ tillkom i stort antal under tiden 1840 -1880. Dessa odlingars areal varierade mellan 1 och 10 tunnland (10 tunnland inäga motsvarade en normal gård i trakten). Odlaren gav sitt nya hem ett namn, som blev stadfäst vid skattläggningen. Och nu den intressanta egenheten att namnen - nästan utan undantag - innehåller orden kärr eller mosse. Mossar och kärr finns det många i socknen.

Men varför odlade man upp våtmarker? Jo de ger redan första året möjlighet till grässlåtter. Två tunnland kärr/mosse producerar 400-600 kg hö/gräs årligen, och en kalv, som äter 400 kg gräs, växer till sig ca 40 kg!

Dessa små torp - Ladkärret, Tivermanskärr, Visjökärret och ett par hundra till - var bebodda till 1940-talet och har sedan beskogats. Byggnaderna ruttnade ner eller revs under andra världskriget och virket såldes som ved.

De bosättningar som etablerades i Finnerödja för att stilla hunger under 1800-talet och togs ur bruk på 1940-talet var fler än 200

Ladkärret, Tjuremosse, Tivermanskärr, Rabokärr, Visjökärret, Ryningkärren, Hagekärret, Finnkärrsmosse, Orrkullekärret, Paradismossehalsen, Laxsjömokärren...

... men dessutom finns grunder i skogarna efter minst 75 backstugor på socknens 240 kvadratkilometer
Vilka bodde där?

Befolkningsökningen som vände till minskning:

Utvandringen till Amerika dämpade befolkningstillväxten. Från nästan varje gård i Finnerödja emigrerade någon till USA under slutet av 1800-talet och början av 1900-talet.

Tuberkulosen(TBC) - farsoten som dräpte i alla klasser - dämpade befolkningstillväxten.

Botemedel fanns inte och sjukdomen härjade fritt då den smittar genom hosta, och vid trångboddhet. Bot mot kom inte förrän vid mitten av 1900-talet.

Influensan - Spanska sjukan - dräpte runt 37500 människor i Sverige under åren 1918 -1920.

I Finnerödja socken bodde år 1874 - 3218 personer, år 1927 - 2252 och år 1943 - 1964.

Torpen befolkades av nya ägare:

Många av de torp vi beskrivit blev lediga och fick nya ägare på grund av utvandringen och sjukdomarna. Som vi framhållit låg dessa fastigheter lite avlägset. De var uppodlade på gårdarnas utskogar under tider med växande befolkning, hungersnöd och missväxt. En del blev ödeställen när ägarna dog i lungtuberkulos medan andra blev till salu när folk emigrerade till Amerika. *Här gavs många tillfällen att köpa ett komplett torp med uppbyggda hus och några tunnland odlad mark till.*

De nya torpägarna var ofta Resande, som flyttade hit från Småland, Östergötland och Värmland - för att nämna några regioner man kom från. Några provade Finnerödja som boplats under kortare eller längre tid för att sedan flytta vidare. Somliga, som var här "på prov", stannade för gott. Deras barnbarn och barnbarnsbarn känner inte till att deras farfarsfar eller morfar var Resande. Dessa barn har varit och är våra barns och barnbarns skol- och lekkamrater och de har ringa kunskap om vad orden Resande, Zigenare eller Romer inbegriper.

Du som släktforskar, och har tid att gå på djupet med det arbetet, kommer nu att stå inför uppgiften att bekräfta eller förkasta hypotesen:

"Finnerödja socken har Resandeättlingar som majoritetsbefolkning."